

KÖRFEZ SİYASETİNİN YENİDEN İNŞASINDA DÖNÜŞEN İTTİFAKLAR

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

Arap devrimleri sürecinde demokratik halk hareketlerini destekleyen Türkiye, Körfez bölgesinde aynı tutum içerisinde Katar'la ilişkilerini güçlendirerek stratejik bir ittifak kurmuşlardır.

”

Körfez siyaseti son yıllarda ciddi meydan okumalara sahne oluyor. Özellikle Arap devrimleri sonrası süreçte

giderek daha belirgin hâle gelen farklı dış politika yaklaşımları Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi altı ülke arasında görüş ayrılıklarına ve kimi durumlarda siyasi ve ekonomik krizlere neden oldu. Bu farklı yaklaşımların temelinde Arap devrimleri sürecine karşı izlenen farklı dış politika seçimlerinin etkili olduğu görülmektedir. Bu noktada Katar, Arap devrimleri sürecinde Arap halklarının meşru taleplerinin destekçisi olan bir aktör olarak karşımıza çıkarken Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan ve Bahreyn'in devrim süreçlerine ve Arap halklarına karşı net bir tavır içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Öte yandan üçün-

cü bir blok olarak tarafsız tutum takınan iki ülke ise Kuveyt ve Umman olmuştur. 2014 ve 2017 yıllarında Katar'ı hedef alan diplomatik krizlere sahne olan Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler 2021 yılıyla birlikte diplomatik düzeyde normalleşirken, dış politikada yaşanan ayrışmalar ve geçmiş çekişmelerin yarattığı izler mevcudiyetini korumaktadır.

ARAP DEVRİMLERİ SONRASI ORTADOĞU'DA BLOK SİYASETİ

Bu ayrışma sürecinin dikkat çeken bir diğer bağlamı ise bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil olması sonrasında

ortaya çıkan bölgesel ittifak yapılanmalarıdır. Arap devrimleri sürecinde demokratik halk hareketlerini destekleyen Türkiye, Körfez bölgesinde aynı tutum içerisinde Katar'la ilişkilerini güçlendirerek stratejik bir ittifak kurmuşlardır

Buna karşın Arap devrimleri sürecinin başından bu yana en sert muhalifi olan İsrail ise Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn ittifakına destek olarak bu ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda siyasetler izlemeye yönlendirmiştir. Bu süreçte en önemli hamle Mısır'da

Müslüman Kardeşler liderliğindeki siyasi dönüşüm sürecinin sonlandırılması ve 2013 yılında gerçekleştirilen askerî darbe ile Mısır'ın bu ittifaka hizmet eden bir aktör hâline getirilmesi olmuştur. Dış politika anlayışlarındaki farklılıklar hasebiyle ortaya çıkışı tetiklenen ittifak yapılanmalarının aynı zamanda ekonomik ve askerî sonuçları olmuştur. Bu çer-

çevede, Körfez'deki farklı ittifaklara dâhil ülkelerin, 2011 yılından bu yana Mısır'a toplamda 92 milyar dolardan fazla finansman sağladığı tahmin edilmektedir.

Bu ittifak yapılanmalarının bölgesel siyasetlerine daha yakından bakmak Ortadoğu siyasetinin gelecek yönelimine dair de fikirler verebilecektir. Türkiye ve Katar'ın başını çektiği siyasi çizginin bölgede demokratik siyasi yapıların kurulmasını öngören, küresel güçlerin yönlendirmelerinden ziyade yerel ve meşru ulusal aktörlerin güdümünde siyasi önceliklerini belirleyen, ekonomik kalkınma ve toplumsal refahı önceleyen ve çatışmacı değil istikrar odaklı dış politikaları teşvik eden bir yaklaşımla Ortadoğu'da kalıcı bir barış ve sürekli bir kalkınma gündemiyle hareket ettiği görülmektedir. Türkiye ve Katar'ın son yıllarda izlediği bölgesel politikalar ve bu politikaların söz konusu bölgeler adına başarılı sonuçlar elde etmesi bu durumun göstergesidir. Türkiye

ve Katar ayrıca, 2010'lu yıllardan itibaren askerî anlamda da güçlü bir model ortaklık kurmuşlar; Türkiye'nin Katar'daki askerî varlığı güçlendirilmiş ve iki ülke dış politika amaçlarının, askerî araçlar ile de desteklenmesi gereken noktalarda askerî kapasitelerini meşru biçimde kullanmışlardır.

“

Türkiye ve Katar, Suriye'de demokratik ve barışçıl bir geçiş sürecinin destekçisi olmuşlardır. Bu bağlamda gerek Beşar Esad rejimine gerekse de ABD, Rusya ve İran gibi dış aktörlere telkinlerde bulunmuşlardır. Ancak söz konusu ülkeler, Suriye'de yaşanabilecek insani dramı ve yıkımı göz ardı ederek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiş ve çatışma ortamının derinleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

”

Söz konusu politikalar arasında Suriye ve Libya'da yaşanan gelişmeler özellikle kayda değerdir. İç savaşın ilk dönemlerinden itibaren Türkiye ve Katar, Suriye'de demokratik ve barışçıl bir geçiş sürecinin destekçisi olmuşlardır. Bu bağlamda gerek Beşar Esad rejimine gerekse de ABD, Rusya ve İran gibi dış aktörlere telkinlerde bulunmuşlardır. Ancak söz konusu ülkeler, Suriye'de yaşanabilecek insani dramı ve yıkımı göz ardı ede-

rek kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiş ve çatışma ortamının derinleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu süreçte BAE ve Suudi Arabistan da nihai bir çözüme ulaşma adına yapıcı adımlar atamamış aksine Suriye'ye yönelik politikalarını özellikle son dönemde Türkiye karşıtlığı üzerinden şekillendirmişlerdir. Bu çerçevede Türkiye'ye karşı silahlı mücadele yürüten terör örgütü PYD'yi destekleyen bir tutum içerisinde olan

Riyad ve Abu Dabi, Suriye'deki yıkımın baş müsebbibi olan Esad rejimi ile de diplomatik ve ekonomik ilişkileri yeniden tesis ederek kendileriyle dahi fazla çelişen bir tutum içerisinde olmuşlardır. Bu süreçte ise Türkiye, Suriye'deki politikalarında istikrarlı bir tutum içerisinde bulunmuş, Esad rejiminin varlığını devam ettirmesinin mümkün olmayacağı ve ülkenin toprak bütünlüğünün sağlanmasını kalıcı biçimde engelleyecek PYD ve DAESH gibi terör örgütlerine karşı bölgede verilen mücadelenin kesintisiz devam etmesinin gerekliliği gibi konularda net tutumunu sürdürmektedir. Bununla birlikte Türkiye, bölgedeki terör örgütlerine karşı verdiği mücadelede askerî kapasitesini de etkili bir çerçevede kullanmış ve bölgedeki temel siyasi ve askerî aktör konumunu güçlendirmiştir.

Türkiye ve Katar'ın askerî iş birliğinin hayat bulduğu bir başka çatışma bölgesi de Libya'dır. Muammer Kaddafi'nin devrilmesinin ardından birçok tarafın müdahil olduğu istikrarsızlık ve çatışma ortamına giren Libya'da özellikle BAE, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin başını çektiği politikalar ülkede istikrarın sağlanabilmesi karşısında en büyük engel olagelmıştır. Uluslararası kamuoyu tarafından tanınan Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükûmeti'ni silahlı milis gruplarınca gerçekleştirilecek askerî operasyonlarla ortadan kaldırmayı hedefleyen Halife Hafter'in güdümündeki güçlere destek olan bu ülkelere karşı Türkiye ve Katar hem askerî hem de diplomatik araçlarla karşı çıkarak Libya'nın toprak bütünlüğünün sağlanmasına giden yolda en etkili

aktörler olmuşlardır. Bu süreçte Ankara, Trablus yönetimiyle stratejik önemde anlaşmalar imzalayarak ve Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne askerî ve istihbari destek sağlayarak ülke siyasetinin geleceğini olumlu biçimde şekillendirmiştir. Libya'da Türkiye'nin öncülüğünde sağlanan barış ve istikrar ortamı BAE, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerin desteklediği süreçlerle engellenmeye çalışılmış ancak bu süreçlerin tümü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkiye'nin Libya'da siyasi ve askerî bir aktör olarak barış ve istikrarı amaçlayan stratejisi çerçevesinde, özellikle BAE-destekli Hafter milisleri büyük kayıplar yaşamışlar ve askerî anlamda mücadeleyi asimetrik bozulmaya taşımışlardır.

BAE, SUUDİ ARABİSTAN VE BAHREYN BLOKU

Ortadoğu'da Arap devrimleri sonrası süreçte şekillenen Körfez bölgesindeki ittifak yapılanmalarında bir diğer blok da BAE, Suudi Arabistan ve Bahreyn'in bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu ülkeler özellikle İsrail ile iş birliği hâlinde kalarak bölge siyasetini şekillendirme konusunda birtakım poli-

tikalar izlemişlerdir. 2011 yılında 18 günlük protestolar sonucunda görevi bırakmaya zorlanan Hüsnü Mübarek'in ardından demokratikleşme süreci yaşayan Mısır'da Müslüman Kardeşler hareketinin iktidar kadrolarına gelmeleri bu ülkeleri rejim güvenliği açısından ciddi anlamda endişelendirmiştir. Müslüman Kardeşler liderliğindeki bir Mısır, özellikle İsrail'in güvenliği açısından ve bölgesel ittifak şekillenmesinde Kahire'nin Ankara ile birlikte hareket etmesi ihtimalinden dolayı stratejik bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle BAE ve Suudi Arabistan'ın desteği ve İsrail'in teşvikiyle Mısır'da bir askerî darbe gerçekleştirilmiş ve izleyen süreçte Müslüman Kardeşler hareketi sadece Mısır'da değil tüm Ortadoğu'da siyasi süreçlerin dışına itilmeye çalışılmıştır. 2013'teki darbeden bu yana Mısır siyasi ve ekonomik açıdan belirsizliğin esiri olmuş bir ülke konumundadır. DAEŞ'in Sina bölgesindeki varlığı bitirilemezken Mısır ordusu Gazze'nin dış dünyaya açılan kapıları olan tünelleri kapatmıştır. Öyle ki bu tünellere erişimi imkânsız kılabilme adına Mısır ile İsrail arasında bir tampon bölge

oluşturulmuş ve bu bölgede yaşayan on binlerce Mısırlı evlerinden zorla sürülmüştür.

2020 Eylül ayında gerçekleştirilen BAE-İsrail diplomatik normalleşmesi ile de birlikte Suudi Arabistan, BAE ve Mısır ortaklığı, dış politika perspektiflerini İsrail ile özdeşleştirme yolunu tercih eder bir görüntü çizmiş ve dolayısıyla bu gelişme Körfez'deki siyaseti de menfi anlamda etkilemiştir.

Mısır'ın bu dönemdeki bir diğer stratejik kaybı ise Tiran ve Sanafir adalarının Suudi Arabistan'a verilmesi olmuştur. Mısır'ın bu adalar üzerindeki egemenliğini Suudi Arabistan'a devretmesi kararı ülke içerisinde büyük gösterilere neden olmasına rağmen Sisi yönetimi bu kararı uygulayarak Kızıldeniz'de özellikle İsrail'e karşı stratejik üstünlük adına önemli bir enstrümanını kaybetmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında değerlendirildiğinde Suudi Arabistan ve BAE'nin başını çektiği ittifakın güdümündeki Mısır gerek iç siyasete gerek ekonomi ve gerekse de dış politika anlamında önemli kayıplar yaşamıştır denilebilir. 2020 Eylül ayında gerçekleştirilen BAE-İsrail diplomatik normalleşmesi ile de birlikte Suudi Arabistan, BAE ve Mısır ortaklığı, dış politika perspektiflerini İsrail ile özdeşleştirme yolunu tercih eder bir görüntü çizmiş ve dolayısıyla bu gelişme Körfez'deki siyaseti de menfi anlamda etkilemiştir.

“

2015 yılında, belirli Arap ülkelerinin de katıldığı bir koalisyon ile Yemen'e yönelik askerî bir operasyon başlatan BAE ve Suudi Arabistan, bir taraftan Husilerle mücadele ederken bir taraftan da hâlihazırda işlevsiz durumda olan Yemen'in altyapısına çok daha büyük zararlar vermişlerdir.

”

BAE ve Suudi Arabistan ittifakının bölgesel düzeyde kalıcı yıkımlar getiren bir başka politikası da Yemen'dir. Arap devrimleri sürecinde bu ülkede de baş gösteren halk ayaklanmalarının özellikle İran destekli Husiler tarafından ülkedeki merkezî hükûmeti ele geçirmeye yönelik araçsallaştırılmasının anlaşılmasının ardından Riyad ve Abu Dabi, ülkedeki siyasi süreçlere müdahil olma kararı almışlardır. Bu çerçevede 2015 yılında, belirli Arap ülkelerinin de katıldığı bir koalisyon ile Yemen'e yönelik askerî bir operasyon başlatan BAE ve Suudi Arabistan, bir taraftan Husilerle mücadele ederken bir taraftan da hâlihazırda işlevsiz durumda olan Yemen'in altyapısına çok daha büyük zararlar vermişlerdir. Bununla birlikte savaşın yıkıcı ortamı nedeniyle on binlerce

sivil hayatını kaybederken bu süreçte başlıca sorumlu olarak BAE ve Suudi Arabistan olarak gösterilmiştir. Öte yandan son birkaç yıldır ise bu ülkeler de Yemen'de kendi ajandalarını daha ön plana çıkarırken özellikle BAE'nin ülkenin güneyinde ayrılıkçı bir yapıyı hayata geçirmeye çalışması dikkatlerden kaçmamıştır. BAE'nin bu tutumunun Yemen'in toprak bütünlüğünün sağlanmasını engellemesi sadece İran'ı değil, BAE'nin müttefiki olan Suudi Arabistan'ı da rahatsız etmiştir. Yemen konusunda özellikle 2019 yılından itibaren askerî anlamda sahada ve diplomatik anlamda BAE tarafından yalnız bırakılan Suudi Arabistan ülkede kendisi aleyhine oluşabilecek durumları engellemek adına her ihtimali değerlendirmek zorunda kalmıştır. Bu noktada Suudi Arabistan yönetimi, ABD'de Joe Biden yönetiminin konuyla ilgili telkinlerini de dikkate alarak

2021'in Mart ayında Yemen'de kalıcı bir ateşkes imzalanması konusunda girişimlerini yoğunlaştırma kararı almıştır. Ateşkesse varılsın ya da varılmasın gerek Yemen'deki yerel, bölgesel aktörler gerekse toplumsal kesimler ülkedeki yıkım politikalarından Abu Dabi ve Riyad yönetimlerini sorumlu tutmaya devam etmektedir. Bu anlamda, Suudi Arabistan ve BAE'nin operasyonlarının tetiklediği çatışmaların Yemen ekonomisine verdiği zarar, Yemen halkının katlanmak zorunda kaldığı hayat şartları ile birleştiğinde ülkedeki yıkımın ne denli büyük olduğu görülebilir.

UMMAN VE KUVEYT'İN ARA BULUCULUK VE TARAFSIZLIK POLİTİKALARI

Öte yandan Arap devrimleri sonrası süreçte bölgesel gelişmeler karşısında komşularından farklı bir tutum izleyerek birçok konuda tarafsız ka-

lan ve hatta çatışma ve nüfuz mücadelelerinde herhangi bir rol oynamaktan çekinen Umman ve Kuveyt'in tutumları da dikkat çekmektedir. 2020 yılında 49 yıl süreye görev yapmış olan Umman Sultanı Kâbus'un ve uzun dönem Kuveyt Emiri olarak görev yapmış olan Şeyh Sabah'ın hayatını kaybetmesi, bu ülkelerin dış politika stratejilerinde ciddi bir değişime sebep olmamıştır. Bir taraftan Suudi Arabistan ve BAE'nin başını çektiği ittifak yapılanmasının agresif politikalarından rahatsız olan Kuveyt ve Umman, bir taraftan da iyi ilişkiler içerisinde oldukları İran'ın nüfuz alanına girmekten çekinmişlerdir. Bu nedenle özellikle Suudi Arabistan ve İran arasındaki nüfuz mücadelesinde herhangi bir tarafa yakın durmaktan çekinen bu ülkeler, bölgenin yükselen gücü Türkiye ile ilişki kurmayı fırsat olarak değerlendirmiştir. Özellikle siyasi, ekonomik ve askerî anlamda Türkiye'nin bölgede artan etkinliğini fırsata çevirmek isteyen Kuveyt ve Umman, Ankara ile iş birliğini ilerleterek özellikle Suudi Arabistan'a karşı bir alternatif arayışı içerisinde olduklarını göstermişlerdir. Bu ülkelerin ekonomik gücü ve küresel aktörlerle ilişkileri de Suudi Arabistan ve BAE ittifakının Kuveyt ve Umman'ın dış politikalarını tam anlamıyla yönlendirebilmelerini engellemiştir.

Gelinen noktada Körfez bölgesinde Suudi Arabistan ve BAE'nin başını çektiği ittifak yapılanması Arap devrimleri sonrası süreçte daha önce görülmediği kadar aktif bir dış politika çizgisi izlemiş ve bu anlamda bölge siyasetini dönüştürücü bir rol oynamaya çalışmıştır. Ancak bu yoğun dış politika akti-

vizmi bir taraftan da bu ülkelerin sınırlarını ve kırılganlıklarını ortaya çıkarmıştır.

BAE ve Suudi Arabistan arasındaki ittifak yapılanmasının temel amaçlarına ulaşamaması gerekse de dış politika konusunda giderek ortaya çıkmaya başlayan farklılıklar, iki ülke arasındaki ortaklığında bir nüfuz mücadelesine dönüşmeye başladığı yorumlarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu anlamda, ortaklığın nüfuz mücadelesine dönüştüğü tezi, Suudi Arabistan'ın BAE'nin önde gelen emirlikleri Abu Dabi ve Dubai'yi çeşitli ekonomik kararlar ile hedef alması ile de perçinlenmiştir.

Bu durum BAE ve Suudi Arabistan'ın, Libya ve Yemen gibi ülkelere yönelik politikalarında daha fazla görünür hâle gelirken, sürdürülemeyen dış politikalar nedeniyle bu ülkelere yönelik politikalarını revize etmek durumunda kalmışlardır. Gerek ittifak yapılanmasının temel amaçlarına ulaşamaması gerekse de dış politika konusunda giderek ortaya çıkmaya başlayan farklılıklar, iki ülke arasındaki ortaklığında bir nüfuz mücadelesine dönüşmeye başladığı yorumlarını da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu anlamda, ortaklığın nüfuz mücadelesine dönüştüğü tezi, Suudi Arabistan'ın BAE'nin önde gelen emirlikleri Abu Dabi ve Dubai'yi çeşitli ekonomik kararlar ile hedef alması ile de perçinlenmiştir. Öte

yandan Katar ise gerek Türkiye gibi bölgesel ülkelerle oluşturduğu güçlü ittifaklar gerekse küresel aktörler üzerinden yürüttüğü başarılı diplomatik ve ekonomik girişimleri sayesinde Körfez bölgesindeki ittifak yapılanmalarında ve dış politika angajmanlarında daha başarılı bir ülke görünümünü vermiştir.

Sonuç olarak, Arap devrimlerini takip eden süreçte gerek bu devrimlere yönelik izlenen farklı politikalar ve gerekse daha sonradan yaşanan yerel, bölgesel ve uluslararası gelişmeler Ortadoğu'da ittifaklar üzerinden bir ittifaklar siyasetinin perçinlenmesine sebep olmuştur. Bu süreçte sadece Körfez ülkeleri arasındaki dinamikler değil, Körfez ülkelerinin Körfez-dışı ve bölge dışı ülkeler ile kurdukları farklı ilişkilerde ittifaklar siyasetinin gerek ülkelerin dış politikalarında gerekse Körfez'de bölgesel anlamda etkili olmasını gerekli kılmıştır. Burada Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in İsrail ile dış politikada eklemlenmeleri, Trump yönetimi ile de sıkı ilişkiler kurmalarını beraberinde getirmiştir. Öte yandan Katar'ın ambargo sürecinde Türkiye, İran ve ABD ile ilişkilerinin geliştirmesi, yine blok siyasetinin Körfez'de artan oranda etkili olması gerçeğini beraberinde getirmiştir. Nitekim, Biden yönetiminin göreve başlaması ile Körfez içi siyasi yumuşamanın yaşanması, Körfez krizinin sonlandırılması, Türkiye ile siyasi yakınlaşmanın artması ve Yemen'deki savaşın siyasi çözüme doğru evrilmesi girişimleri de ittifaklar siyasetinin gerek yerel dinamiklere gerekse de bölgesel ve uluslararası gelişmelere endeksli olarak belirlendiğini göstermektedir. ■